

ПРОБЛЕМИ ЕКСПОРТНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ УКРАЇНИ

НІСД

До широкомасштабного вторгнення РФ в Україну через морські порти здійснювалося понад 70 % усього товарного експорту з нашої країни. Проте нині їх робота заблокована, що в умовах війни призвело до переорієнтації вантажопотоків на інші види транспорту, зокрема залізничний¹. Зважаючи на те, що внаслідок черги ракетних ударів агресора залізничний міст через Дністровський лиман отримав значні пошкодження, робота портів Дунайського регіону, які єдині продовжували працювати під час війни та на які припадало 30 % поточного експорту, на певний час унеможливлена². Загалом через блокування морських портів Україна щодня втрачає 170 млн дол. США³. Усе це актуалізує нарощування експортних залізничних перевезень на європейському векторі задля забезпечення функціонування національної економіки в умовах затяжної війни.

Залізничні перевезення вантажів в Україні після широкомасштабного вторгнення РФ зазнали значного – майже утричі – скорочення, порівняно із середньомісячними обсягами 2021 р. (див. рис.).

¹ Петрушко Л., Шевчук С. Головне питання економіки. Україна втрачає \$170 млн на день через заблоковані порти. Чи можна вирішити експортний колапс. *Forbes.ua*. 2022. 21 квіт. URL: <https://forbes.ua/inside/morski-vorota-na-zamku-yak-pratsyuuyut-zablokovani-cherez-viynu-porti-21042022-5552>

² Мерещук В. Унаслідок ракетного обстрілу Одеської області пошкоджено міст біля Затоки. *LB.ua*. 2022. 26 квіт. URL: https://lb.ua/society/2022/04/26/514771_unaslidok_raketnogo_obstrilu.html; Копилов М. Рашисти повторно обстріляли міст через Дністровський лиман. *Reil.insider*. 2022. 27 квіт. URL: <http://surl.li/ccjqg>; Вночі окупанти вп'яте влучили ракетами в міст через Дністровський лиман. *Слово і Діло*. 2022. 17 трав. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/17/novyna/bezpeka/vnochi-okupanty-vpyate-vluchyly-raketamy-mist-cherez-dnistrovskij-lyman>

³ Блокада черноморських портів ударила по експорту. *ProfiDom*. 2022. 17 трав. URL: <http://surl.li/ccjzs>

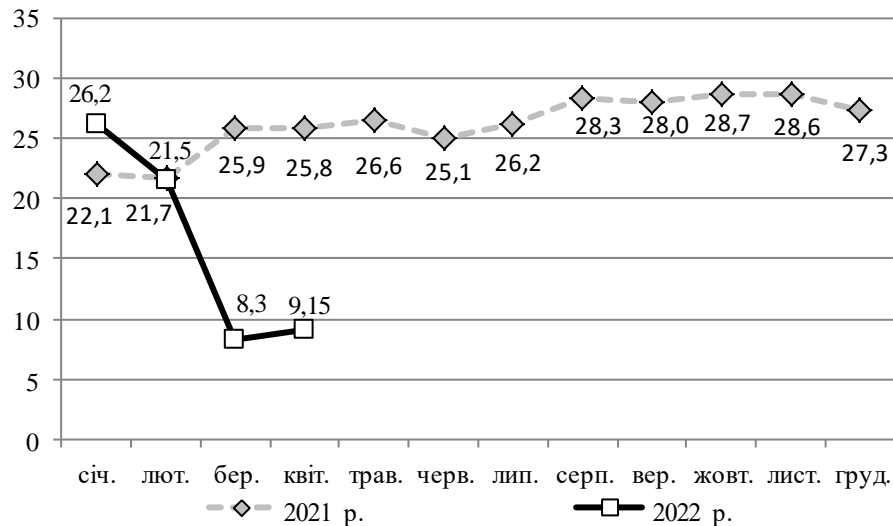

Рис. Динаміка залізничних перевезень вантажів у 2021–2022 рр. в Україні, млн т

Джерело: складено авторами.

Варто виокремити деякі основні проблеми, що унеможливають нарощування АТ «Укрзалізниця» перевезень експортних вантажів у необхідних обсягах:

- *недостатня пропускна здатність пунктів перетину державного кордону.* Станом на 25 травня 2022 р. накопичення вагонів у бік західних прикордонних переходів становило 36,6 тис. од., що на 5,3 тис. од. більше, ніж 30 квітня 2022 р.⁴. У травні 2022 р. відбулося зростання середньодобової передачі вагонів на 3 % (із 1910 до 1975 од.), проте ситуація продовжує погіршуватись. Унаслідок недостатньої пропускної здатності західних залізничних переходів Укрзалізниця з метою розвантажування стиків змушена запроваджувати конвенції (тимчасові призупинення), що забороняють перевезення вантажів до окремих станцій. Загалом станом на 20 травня 2022 р. було запроваджено 14 конвенцій на перевезення⁵. Як наслідок – виникає нераціональне використання рухомого складу, у т. ч. інших країн, порушення контрактних зобов'язань стосовно строків постачання, що позбавляє можливості об'єктивно прогнозувати експортні потоки;

- *технічна та організаційна несумісність залізничних систем України та ЄС.* Унаслідок цього при здійсненні експортних перевезень витрачається додатковий час через необхідність заміни колісних візків, пристроїв зчеплення

⁴ Черги з вагонів у бік західних прикордонних переходів продовжують зростати. *Reil.insider*. 2022. 19 трав. URL: <https://www.railinsider.com.ua/cherhy-z-vagoniv-u-bik-zahidnyh-prykordonyh-perehodiv-prodovzhuyut-zrostaty/>

⁵ Тимчасові обмеження щодо перевезень / Укрзалізниця : офіц. сайт. 2022. URL: https://www.uz.gov.ua/cargo_transportation/electronic_transportation/conventions/

вагонів і тривалі неуніфіковані процедури оформлення вантажів, які, в окремих випадках, дублюються. В Україні лише п'ять переходів із тринадцяти здатні перевантажувати або переставляти вагони між колією шириною 1520 мм та євроколією, ширина якої 1435 мм⁶. Це суттєво обмежує здатність переходів швидко обслуговувати експортні вантажопотоки та є визначальним гальмівним чинником для всієї системи транскордонного залізничного сполучення України з ЄС. Задля максимізації експорту через західні переходи Укрзалізниця оперативно збільшила обсяги закупівель колісних візків європейського стандарту, проте наразі чинником, що обмежує експорт, є фізична спроможність переходів забезпечити обслуговування необхідної кількості вагонів⁷. Окремими чинниками, які вповільнюють оперативний перетин кордону українськими вантажами, є недостатня уніфікованість документального оформлення вантажів між Україною та країнами ЄС, а також тривалість процедур фітосанітарного, ветеринарного, прикордонного, митного та інших форм контролю⁸. Так, лише технічний огляд поїзда зазвичай потребує близько п'яти годин⁹;

- *обмежена здатність залізничної системи країн ЄС обслуговувати необхідний вантажопотік з України, який суттєво зріс через вторгнення РФ.* Європейські транспортні компанії у своїй діяльності керуються принципами бережливого виробництва (lean manufacturing), які дають змогу максимізувати прибуток за мінімальних витрат на операційні процеси та основні засоби. Унаслідок цього станом на початок широкомасштабної війни РФ проти України європейська залізнична система практично не мала зайвих потужностей для різкого збільшення обсягів перевезень переорієнтованих українських вантажів, їх перероблення та зберігання. Фактичне зростання залізничних перевезень українських вантажів країнами ЄС у березні–квітні 2022 р. стало можливим, принаймні частково, завдяки сезонній динаміці. Зокрема, з початком періоду збирання врожаю в 2022 р. доступні потужності, наприклад морських портів

⁶ Спеціалізація прикордонних станцій залізниць України на прикордонних переходах з залізницями третіх країн / Укрзалізниця : офіц. сайт. 2022. URL: https://www.uz.gov.ua/cargo_transportation/general_information/border_stations/

⁷ «Укрзалізниця» збільшує кількість візків для перестановки вагонів на колію євростандарту / Аграрне інформаційне агентство. 2022. 11 квіт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukrzaliznica-zbilsue-kilkist-vizkiv-dla-perestanovki-vagoniv-na-koliu-evrostandartu>

⁸ Шейко Ю. У ЄС представили план, як допомогти Україні експортувати зерно. DW. 2022. 12 трав. URL: <https://www.dw.com/uk/u-yes-predstavlyu-plan-yak-dopomohty-ukraini-eksportuvaty-zerno/a-61778651>

⁹ На польському кордоні скорочують час огляду вагонів. Reil.insider. 2022. 12 трав. URL: <https://www.railinsider.com.ua/na-polskomu-kordoni-skorochuyut-chas-oglyadu-vagoniv/>

Румунії, можуть різко скоротитися через зростання експорту власної сільськогосподарської продукції та продукції інших країн¹⁰. Так, у III кварталі 2021 р. відносно до II кварталу цього ж року обсяги переробки насипних вантажів румунським портом Констанца зросли на 33,6 %, або на 2,3 млн т, а саме цей порт є вантажоотримувачем українських портів Дунайського регіону¹¹. Крім того, у країнах ЄС спостерігається брак локомотивів і вагонів для здійснення перевезень українських вантажів у повному обсязі¹². Станом на 20 травня 2022 р. АТ «Укрзалізниця», використовуючи західні переходи, щодня здійснює перевезення приблизно 130 тис. т вантажів, при цьому має реальну можливість перевозити майже вдвічі (220 тис. т) більше. З метою вирішення ситуації Європейська Комісія запропонувала план «Лінії солідарності» (Solidarity Lanes), раніше відомий як «Зелені коридори», який, серед іншого, передбачає нарощування кількості транспортних засобів та площ тимчасового зберігання, пріоритизацію українського експорту. Проте реалізація положень цього плану потребуватиме певного часу¹³.

На поточний експорт українських вантажів також може суттєво вплинути фактор бойових дій. Так, у разі інтенсифікації ракетних або авіаційних ударів з боку РФ по магістральній залізничній інфраструктурі, що забезпечує перевезення експортних вантажів, *посилиться навантаження на Укрзалізницю з оперативного відновлення та ремонту пошкоджених ділянок*. Станом на 18 травня 2022 р. було здійснено реконструкцію та ремонт 195,8 км залізничної колії, а також 155 стрілочних переводів¹⁴. Одночасно внаслідок бойових дій зруйновано 6,3 тис. км головних колій та 41 залізничний міст¹⁵. Важливим додатковим джерелом матеріалів та комплектуючих для відновлення може бути міжнародна допомога, безпосередньо призначена для усунення пошкоджень енергетичної інфраструктури внаслідок воєнних дій. Наприклад, Польща вже передала Україні 20 вагонів з електрообладнанням, зокрема трансформаторами,

¹⁰ Український міністр пояснив, чому експорт зерна через порти Румунії влітку стане проблемою. *Delo.ua*. 2022. 09 трав. URL: <http://surl.li/cckca>

¹¹ За інформацією Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>

¹² Копилов М. УЗ планує досягти експорту 1,5 млн т зерна на місяць до осені. *Reil.insider*. 2022. 20 трав. URL: <https://www.railinsider.com.ua/uz-planuye-dosyagty-eksportu-15-mln-t-zerna-na-misyacz-do-oseni/>

¹³ Speaking Points Press Conference EU-Ukraine Solidarity Lanes / European Commission. 2022. 12 May. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_22_3036

¹⁴ Колісниченко В. «Укрзалізниця» з початку року оновила майже 200 км колій. *GMK.center*. 2022. 20 трав. URL: <https://gmk.center/news/ukrzaliznicya-s-nachala-goda-obnovila-pochti-200-km-putej/>

¹⁵ Орлова В. Через війну Україна втратила 23 % залізничної мережі / УНІАН. 2022. 14 трав. URL: <https://www.unian.ua/economics/transport/ukrajina-vtratila-23-zaliznichnoji-merezhi-viyna-z-rosiyeyu-2022-novini-ukrajina-11826117.html>

операми для ЛЕП, силовими кабелями та лінійною арматурою¹⁶.

Отже, з огляду на те, що найбільш імовірним сценарієм продовження війни буде спроба затяжного виснаження України агресором, оперативні термінові заходи, спрямовані на забезпечення залізничних перевезень українського експорту, мають бути доповнені комплексом поточних та середньострокових заходів.

Серед пріоритетів – збільшення пропускної здатності залізничних пунктів перетину державного кордону на заході України, поліпшення технічної та організаційної сумісності залізничних систем України та ЄС, сприяння нарощуванню спроможності залізничної системи ЄС здійснювати перевезення вантажів з України, зміцнення спроможності Укрзалізниці до забезпечення відновлювально-ремонтних робіт залізничної інфраструктури в необхідних для здійснення експортних перевезень вантажів обсягах в умовах можливої інтенсифікації обстрілів з боку РФ.

¹⁶ Польща передала Україні 20 вагонів з електрообладнанням. *Reil.insider*. 2022. 19 трав. URL: <https://www.railinsider.com.ua/polshha-peredala-ukrayini-20-vagoniv-z-elektroobladnannyam/>